

Συνέντευξη της ιστορικού Μαρίας Ευθυμίου, στο ερώτημα του Inside Story:

Rena Choplarou

"Ποια είναι τα 10 πράγματα που θα έπρεπε οπωσδήποτε να πει σε κάποιον που δεν γνωρίζει απολύτως τίποτα για την ελληνική επανάσταση"

Katerina Lomvardea μπράβο σας! Υπέροχη συνέντευξη. Θα τη χρησιμοποιήσω στα μαθήματα που διδάσκω.

1. Οι Έλληνες δεν ήταν οι πρώτοι που επαναστάτησαν ενάντια στους Οθωμανούς
Η Ελληνική Επανάσταση, που ξεκίνησε το 1821 και τελείωσε το 1830 με την αναγνώριση εθνικού ανεξάρτητου κράτους με το όνομα Ελλάς, είναι η δεύτερη στα Βαλκάνια. Την πρώτη την έκαναν οι Σέρβοι το 1804. Είχαν αρχηγό τους τον Γεώργιο Πέτροβιτς Καραγκεόργεβιτς, τον Καραγεώργη της Σερβίας, τον οποίον τιμούμε με δρόμο στην πρωτεύουσά μας, επειδή υπήρξε σημαντική προσωπικότητα που έπαιξε ρόλο και στα ελληνικά πράγματα.
Η σερβική επανάσταση ήταν μακρόσυρτη, ολοκληρώθηκε το 1830, αλλά με αυτονομία. Δηλαδή προέκυψε ένα αυτόνομο κράτος και όχι ανεξάρτητο, όπως αργότερα το ελληνικό.
Η επανάστασή τους δεν έμοιαζε πολύ με τη δική μας, διότι αυτών ξεκίνησε ως εξέγερση και εξελίχθηκε σε επανάσταση. Κατά την έκρηξη, δηλαδή, των γεγονότων, δεν είχαν εθνικό διακύβευμα στον νου τους, καθώς ξεκίνησαν διαμαρτυρόμενοι για την αθέτηση προνομίων που τους είχε παραχωρήσει η Οθωμανική Αυτοκρατορία. Τελικά η διαμαρτυρία έγινε επανάσταση. Αντίθετα, η ελληνική ξεκίνησε προετοιμασμένη ως τέτοια.

Τέλος η σερβική συνέβη μέσα στους ναπολεόντειους πολέμους, ενώ η ελληνική μετά τους ναπολεόντειους πολέμους. Έχει σημασία αυτό, μια και το συνολικό σκηνικό ήταν διαφορετικό στις δύο περιπτώσεις.

2. Η Ελλάδα ήταν το πρώτο ανεξάρτητο εθνικό κράτος στην ανατολική Μεσόγειο
Η Ελλάδα υπήρξε το πρώτο ανεξάρτητο εθνικό κράτος που δημιουργήθηκε αποκοπόμενο από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Αυτό ήταν μεγάλη τομή, αν σκεφθεί κανείς ότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία επί αιώνες ήταν νικηφόρα, κι αν έχανε εδάφη —που έχανε δύσκολα— ήταν προς όφελος μιας άλλης χώρας, που έπαιρνε τις περιοχές. Και τώρα έρχεται ένα τμήμα της —όχι μεγάλο βέβαια, διότι ήταν μικρά τα σύνορα του πρώτου ελληνικού κράτους— και γίνεται ανεξάρτητο κράτος. Αυτό το γεγονός επηρέασε τις εξελίξεις, διότι οι υπόλοιποι Βαλκάνιοι θεώρησαν το ελληνικό παράδειγμα πρότυπο για την δική τους εθνική πορεία κατά το δεύτερο μισό του 19ου και το πρώτο μισό του 20ού αιώνα.

Ο 19ος αιώνας ονομάζεται «ο αιώνας του εθνισμού», της τάσης των λαών να αποκοπούν από τις αυτοκρατορίες και να δημιουργήσουν δικά τους ανεξάρτητα κράτη. Σε αυτό οι Έλληνες είναι μπροστά παγκοσμίως, καθώς στην ίδια περίπου εποχή, με αρχηγούς άτομα σαν τον Σιμόν Μπολιβάρ, επαναστατικά γεγονότα γίνονται και στη Λατινική Αμερική, ενάντια στους Ισπανούς, και διαμορφώνονται τα σημερινά εθνικά κράτη στην εκεί περιοχή.

3. Κύρια αιτία της ελληνικής πρωτοπορίας:

η παιδεία Καίριος λόγος για το γεγονός ότι οι Έλληνες προηγήθηκαν ως προς την εθνική τους επανάσταση, είναι ότι είχαν την πιο διαδεδομένη και σημαντική παιδεία στα Βαλκάνια, και μία γλώσσα με θαυμαστά χαρακτηριστικά πλούτου και διάρκειας. Η ελληνική γλώσσα, η κινεζική και η Χίντι των Ινδών, είναι οι μοναδικές ζώσες γλώσσες ανάμεσα στις περισσότερες από τις

σημερινές περίπου 6.000 γλώσσες της γης, που την πορεία τους παρακολουθεί κανείς γραπτά επί σχεδόν 4.000 χρόνια. Υπήρξε δε, και ακόμα είναι, η γλώσσα της Ορθοδοξίας. Ξεκίνησε ως γλώσσα ολόκληρου του Χριστιανισμού και παρέμεινε για πολλούς αιώνες η κύρια γλώσσα της Ορθοδοξίας, γι' αυτό και οι Ορθόδοξοι, ανεξαρτήτως καταγωγής, λέγονται παγκοσμίως Greek Orthodox, μια και τα τέσσερα πατριαρχεία της Ανατολής μιλούσαν ελληνικά – και ακόμα μιλούν, εκτός από αυτό της Αντιοχείας, που πρόσφατα υιοθέτησε τα αραβικά. Το λέω αυτό διότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν θεοκρατική, σε χώριζε ανάλογα με το θρήσκευμά σου. Εξ αυτού, το γεγονός ότι τα εκατομμύρια των Χριστιανών Ορθόδοξων των Βαλκανίων, της Μικράς Ασίας και της Μέσης Ανατολής διοικούνταν από ελληνόφωνα Πατριαρχεία προσέθετε μεγάλο ειδικό βάρος στη σπουδαία αυτή γλώσσα. Και στην παιδεία της.

Κατά τον 17ο, 18ο και 19ο αιώνα, οι Έλληνες είχαν τα περισσότερα και καλύτερα σχολεία από κάθε άλλον Χριστιανικό Ορθόδοξο λαό στη Βαλκανική. Όχι κρυφά σχολεία, αντίθετα, ολοφάνερα, και δυναμικά. Εξ αυτού είχαν εγγράμματους, μορφωμένους και λόγιους. Πίσω από το επίτευγμα αυτό, κατά τους ίδιους αιώνες, κρύβεται η επίδοσή τους στο χερσαίο και το θαλασσίνο εμπόριο που τους έφερνε σε επαφή με Δύση και με Ανατολή, ενισχύοντας την αυτοπεποίθησή τους, την ώρα που έφερνε γνώσεις και εμπειρίες, στον καιρό του εθνισμού.

4. Επαναστατήσαμε λόγω υπεροχής

Αυτό που συνήθως λέγεται είναι πως οι Έλληνες ξεκίνησαν το 1821 την επανάστασή τους απελπισμένοι από τα 400 χρόνια σκλαβιάς. Τούτο φυσικά ισχύει, αλλά παράλληλα ίσχυαν και άλλες πραγματικότητες. Αυτές υπογραμμίζει και ο Σπυρίδωνας Τρικούπης, ο πατέρας του Χαριλάου Τρικούπη, ο οποίος ήταν στέλεχος της Επανάστασης του 1821, λόγιος από το Μεσολόγγι, που όταν τελείωσε η Επανάσταση συνέγραψε την Ιστορία της. Στο προοίμιο του πολύτιμου αυτού έργου του ο Τρικούπης, αναφερόμενος στα αίτια της Επανάστασης, τα τοποθετεί στο γεγονός ότι οι Έλληνες, παρότι «δεσποζόμενοι», υπερέιχαν και προόδευαν, ενώ οι Τούρκοι, παρότι «δεσπότες» παρέμεναν στάσιμοι. Στο γεγονός δηλαδή ότι οι Έλληνες είχαν αποκτήσει αυτοπεποίθηση λόγω των επιδόσεών τους στα γράμματα, στο εμπόριο κ.λπ. και εξ αυτού αισθάνθηκαν ότι ήρθε ή ώρα να κάνουν την Επανάσταση. Ότι μπορούσαν να κάνουν την Επανάσταση. Και ότι είχαν πιθανότητες να τα βγάλουν επιτυχώς πέρα.

5. Ο Φιλελληνισμός και η σύνδεση της Επανάστασης με τη Δύση

Ο Φιλελληνισμός που εκδηλώθηκε κατά την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης είναι ένα τεράστιο κεφάλαιο, μοναδικό στην παγκόσμια ιστορία. Κανένας λαός δεν θα μπορούσε, σε τέτοια κρίσιμη ώρα, να έχει το προνόμιο που είχαν οι Έλληνες, οι οποίοι ήταν γνωστοί χάρη στους προγόνους τους, που οι λαοί της Ευρώπης από τον 14ο ήδη αιώνα θαύμαζαν και μελετούσαν. Ο αγώνας των Σέρβων για παράδειγμα, δεν προξένησε τέτοιο κίνημα, γιατί οι Σέρβοι ήταν σχεδόν άγνωστοι για τους Ευρωπαίους. Αντίθετα, Ευρωπαίοι και Αμερικανοί, όταν πληροφορήθηκαν τον Αγώνα των Ελλήνων, συγκινήθηκαν βαθιά νιώθοντας ότι τους αφορούσε, μια και οι αρχαίοι Έλληνες θεωρούνταν από τον δυτικό κόσμο η βάση των ιδεών και του πολιτισμού του. Το γεγονός, ότι όσο πιο μορφωμένος –άρα, κατά κανόνα, και κοινωνικά πιο ισχυρός και πιο ευκατάστατος– τόσο πιο ελληνομαθής, είχε σημασία στα πράγματα γιατί ισχυρά άτομα στάθηκαν στο πλευρό των Ελλήνων σε πολλές κοινωνίες της Ευρώπης και της Αμερικής την εποχή εκείνη. Αυτό έκανε τη διαφορά στην Ελληνική Επανάσταση μια και, από ένα σημείο και πέρα, Αγγλία, Γαλλία και Ρωσία στάθηκαν υπέρ των Ελλήνων και αποφάσισαν πως θα δημιουργηθεί ένα ελληνικό κράτος που θα είναι ανεξάρτητο. Κάτι που δεν έζησαν οι Σέρβοι, με αποτέλεσμα να γίνουν ανεξάρτητοι πολύ αργότερα, προς το τέλος του 19ου αιώνα, αρχές του 20ού.

Ο Φιλελληνισμός είχε δύο σκέλη: αυτούς που ήρθαν να πολεμήσουν δίπλα στους Έλληνες και αυτούς που δρούσαν υπέρ των Ελλήνων από τις πατρίδες τους, οργανωμένοι σε φιλελληνικές επιτροπές (κομιτάτα). Μέχρι και 1200 άτομα ήρθαν από τη Δύση για να πολεμήσουν μαζί με

τους Έλληνες – οι περισσότεροι Γερμανοί. Από αυτά τα 1200 άτομα, περίπου 350 σκοτώθηκαν ή πέθαναν στην Ελλάδα – και πάλι οι περισσότεροι Γερμανοί(...)

6. Το λαϊκό αίσθημα ήταν φιλορωσικό, όχι φιλοδυτικό

Η σύνδεσή μας με την Αγγλία κατά την Επανάσταση του 1821 είναι εξαιρετικά σημαντικό στοιχείο της νεότερης Ιστορίας μας, γιατί ερμηνεύει και μία εθνική σχιζοφρένεια που ακόμη μάς συνοδεύει, μετά από 200 χρόνια ζωής. Το γεγονός δηλαδή ότι από το '21 συνδεθήκαμε με τη Δύση, ενώ ο μέσος Έλληνας ήταν –και σε έναν βαθμό εξακολουθεί να είναι– κατά βάση φιλορώσος και αντιδυτικός. Την ίδια στιγμή όμως ήθελε να θεωρείται δυτικός, αφενός για να προστατεύεται από την ισχυρή Δύση και αφετέρου για να συγκαταλέγεται στους ισχυρούς, πρωτοπόρους, και επιτυχημένους του σύγχρονου κόσμου.

7. Η εχθρότητα «πολιτικών»-«στρατιωτικών»

Επί 200 χρόνια υπηρετούμε ως κοινωνία ένα σχήμα που δημιουργήθηκε στην Επανάσταση: αυτό της εχθρότητας μεταξύ «πολιτικών» και «στρατιωτικών». Την επεξεργασία αυτής της πόλωσης ανέλαβαν αργότερα, στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα, κατά κύριο λόγο αριστερής κατεύθυνσης συγγραφείς, σαν τον Γιάννη Κορδάτο, οι οποίοι εξήγησαν ότι οι «κακοί πολιτικοί» πήραν στα χέρια τους την επανάσταση και αδίκησαν τους «καλούς στρατιωτικούς». Και αυτό είναι το αφήγημα που έχει περάσει για την Επανάσταση του '21. Αν ρωτήσει κανείς τον μέσο Έλληνα, ποιος ήταν ο καλός της επανάστασης, θα πει ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Ποιος ήταν ο κακός, θα πει ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος.

Η αντίληψη αυτή πρώτα-πρώτα, βασίζεται σε κάτι πραγματικό: ότι κατά την επανάσταση, υπήρξε σύγκρουση μεταξύ «πολιτικών» και «στρατιωτικών». Έπειτα, στην επανάσταση την ίδια, ο μέσος απλός άνθρωπος καταλάβαινε περισσότερο τον Κολοκοτρώνη και τη στάση του, παρά τον Μαυροκορδάτο, μια και ο δεύτερος ήταν ένας Ευρωπαίος πολιτικός ενώ ο Κολοκοτρώνης ένας δικός του άνθρωπος, σαν τον ίδιο.

Όμως στο γεγονός ότι γίναμε ανεξάρτητο κράτος μεγάλο ρόλο έπαιξαν τόσο οι στρατιωτικοί όσο και οι πολιτικοί. Ανάμεσα στα άλλα, οι «πολιτικοί» κράτησαν και το διπλωματικό σκέλος των πραγμάτων του Αγώνα. Αν δεν ήταν αυτοί, πιθανά θα είχαμε γίνει αυτόνομο κράτος, όχι ανεξάρτητο. Θα ανήκαμε, δηλαδή, στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, θα της πληρώναμε φόρους, στα εσωτερικά μας θα είχαμε ευρείες ελευθερίες, δεν θα είχαμε δικό μας στρατό ούτε δική μας εξωτερική πολιτική.

Γενικά, η Επανάσταση του 1821 ιδεολογικοποιήθηκε πολύ τα 200 χρόνια που κύλησαν. Όλες οι πολιτικές πλευρές τη διεκδίκησαν ως δική τους και, φυσικά, το ίδιο έκανε η Εκκλησία.

8. Οι εμφύλιοι πόλεμοι

Βασικό χαρακτηριστικό της Επανάστασης του '21 είναι και οι μεγάλης κλίμακας εσωτερικές συγκρούσεις, που πήραν τον χαρακτήρα εμφυλίου. Στην ουσία, όλο το 1824 ήταν χρονιά εμφυλίου πολέμου. Αυτό που οδήγησε την επανάσταση σε δύο κύκλους εμφυλίων ήταν η επιδίωξη του Θ. Κολοκοτρώνη να την ελέγξει πολιτικά. Τελικά, ο Κολοκοτρώνης και οι Πελοποννήσιοι ηττήθηκαν, γι' αυτό και φυλακίστηκαν από τους αντιπάλους τους το 1825 στο μοναστήρι του Προφήτη Ηλία, στην Ύδρα.

Ο Κολοκοτρώνης μπήκε στη διαδικασία διεκδίκησης της εξουσίας εκ μέρους των «στρατιωτικών» στηριγμένος στο γεγονός ότι είχε νικήσει, το καλοκαίρι του 1822, τον Δράμαλη στα Δερβενάκια, κάτι που εκτίναξε το κύρος και τη δύναμη του ίδιου, αλλά και των «στρατιωτικών» απέναντι στους «πολιτικούς». Με τις κινήσεις του να ελέγξει την Εθνοσυνέλευση του Άστρους, κατηγορήθηκε ότι επεδίωκε να εγκαθιδρύσει «Γκοβέρνο

Μιλιτάρη», δηλαδή στρατιωτική κυβέρνηση. Θα μπορούσε να είχε επιτύχει, αλλά χειρίστηκε το πράγμα αφρόνως και τελικά απέτυχε, την ίδια ώρα που ο Ιμπραήμ και οι Αιγύπτιοι έμοιαζε πως συνέτριβαν την Επανάσταση, με μεγάλο κίνδυνο να ακολουθήσει γενική σφαγή.

Εδώ έχουμε μία πραγματικότητα που αξίζει προβληματισμού: το γεγονός δηλαδή ότι ένας άνθρωπος, ο οποίος πράγματι στα Δερβενάκια έσωσε την Επανάσταση, δρα μετά με τρόπο βλαπτικό για αυτήν, όπως αργότερα έπραξε και ο Μιαούλης, ο μέγιστος των Ελλήνων ναυτικών της Επανάστασης, ο οποίος, αντιπολιτευόμενος τον Καποδίστρια, έκαψε στον Πόρο τον Ελληνικό στόλο το 1831.

Στην πραγματικότητα ο Εμφύλιος δεν σταμάτησε το 1825, παρά υπέβασκε και τα επόμενα χρόνια, αναζωπυρώθηκε μετά το 1830 ως αντιπολίτευση στον Καποδίστρια, κορυφώθηκε το 1831 μετά τη δολοφονία του Κυβερνήτη, για να πάψει το 1833 με την έλευση της Αντιβασιλείας και του ενόπλου βαυαρικού σώματος που τη συνόδευε.

9. «Ετερόχθονες» και «αυτόχθονες»

Άλλη μία πόλωση της Επανάστασης υπήρξε εκείνη μεταξύ «αυτοχθόνων» και «ετεροχθόνων». Ετερόχθονες θεωρούνταν οι Έλληνες που ήρθαν από αλλού στα σημεία που κρατήθηκε η Επανάσταση – δηλαδή στην Πελοπόννησο, στη Στερεά και σε κάποια νησιά. Αυτοί ήρθαν να πολεμήσουν, μαζί με τους αδελφούς τους, για την ελληνική υπόθεση, ωστόσο Πελοποννήσιοι και Στερεοελλαδίτες τους θεωρούσαν «ετερόχθονες», δηλαδή από άλλη χθόνα, άλλη γη, και τους αντιμετώπιζαν εχθρικά κατηγορώντας τους ότι ήρθαν ακόπως για να τους πάρουν τις δουλειές και τα αξιώματα.

Η διάσταση αυτή διατηρήθηκε επί μακρόν στην ελληνική πολιτική ζωή, μέχρι και τη δεκαετία του 1840. Πάντως, έχει ενδιαφέρον ότι στην Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου, τον Ιανουάριο του 1822, οι Έλληνες ψήφισαν ως πρώτο πρωθυπουργό τους έναν «ετερόχθονα», τον μεγάλης μόρφωσης και ικανοτήτων Φαναριώτη, τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο. Το δε 1827, στην Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας, ως πρώτο Κυβερνήτη τους επέλεξαν τον επτανήσιο Ιωάννη Καποδίστρια, επίσης «ετερόχθονα», άνθρωπο εντυπωσιακών ικανοτήτων, παιδείας και ήθους.

10. Αποκοπή από το Πατριαρχείο

Μεγάλης σημασίας είναι τέλος η αποκοπή των Ελλήνων από το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Τούτο, όπως και η σύνδεση των Ελλήνων με τη Δύση καθώς και τα εντυπωσιακά, δυτικού τύπου, Συντάγματα που ο Αγώνας υιοθέτησε, δικαιολογούν το γεγονός ότι ο Πόλεμος της Ελληνικής Εθνικής Ανεξαρτησίας θεωρείται Επανάσταση, μια και συνιστούν πολιτικές ανατροπές μεγάλης κλίμακας και εύρους.

Η αποκοπή της Εκκλησίας των επαναστατημένων περιοχών συνέβη αμέσως με την έκρηξη του Αγώνα, σαν να ήταν αυτονόητη, και διατηρήθηκε όλα τα χρόνια μέχρι και το 1833, οπότε το πράγμα έγινε επίσημο με την αναγνώριση το 1850 της Αυτοκέφαλής Εκκλησίας της Ελλάδος – με την οποία και πορευόμαστε μέχρι σήμερα. Στη διάρκεια του Αγώνα, τα θέματα της Εκκλησίας λύνονταν από το κράτος μέσω του «Μινιστερίου της Λατρείας» και τον αντίστοιχο υπουργό, τον Μινίστρο της Λατρείας. Με τον τρόπον αυτό, η θρησκεία υπεταγή στο κράτος –στο εθνικό κράτος– κάτι που συνοδεύει τα πράγματα μέχρι σήμερα.

Οι Έλληνες στην επανάστασή τους δημιούργησαν ένα εθνικό σχήμα ελέγχου της Εκκλησίας τους. Τούτο συνέβη, στη συνέχεια, με όλα τα Χριστιανικά Ορθόδοξα κράτη της Βαλκανικής, όταν απέκτησαν την ανεξαρτησία τους, καθώς έσπυσαν –και αυτά– να αποκοπούν από το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, με δικούς τους, μάλιστα, Πατριάρχες. Στη βάση των εξελίξεων αυτών βρίσκεται το γεγονός ότι πολιτικός προϊστάμενος του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως ήταν επί Βυζαντίου ο αυτοκράτορας, επί δε Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ο σουλτάνος. Έχοντας δημιουργήσει δικό σου ανεξάρτητο εθνικό κράτος, εάν ο κλήρος σου

παρέμενε διοικητικά συνδεδεμένος με το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, τότε, εμμέσως, ο σουλτάνος θα είχε λόγο στα δικά σου πράγματα. Και τούτο δεν επιθυμούσε κανένα βαλκανικό κράτος την ώρα της εθνικής δημιουργίας του.